

ДАБІЖУК В. І.,
здобувач кафедри адміністративного права
(ОДУВС)

УДК 342.95

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ У СФЕРІ ЕКСПОРТНОЇ БЕЗПЕКИ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Проаналізовано наукові підходи до визначення категорії «адміністративно-правові відносини» та їх застосування у сфері експортної безпеки суб'єктів господарської діяльності. Запропоновано авторське визначення адміністративно-правових відносин у сфері експортної безпеки суб'єктів господарської діяльності.

Ключові слова: правові відносини, адміністративно-правові відносини, адміністративні правовідносини, експортна безпека, суб'єкт господарської діяльності.

Проанализированы научные подходы к определению категории «административно-правовые отношения» и их применение в сфере обеспечения экспортной безопасности субъектов хозяйствования. Предложено авторское определение административно-правовых отношений в сфере экспортной безопасности субъектов хозяйственной деятельности.

Ключевые слова: правовые отношения, административно-правовые отношения, административные правоотношения, экспортная безопасность, субъект хозяйственной деятельности.

Analyzed the scientific approaches to the definition of the category of “administrative and legal relations” and their application in the field of export security entities. It was proposed to the author’s definition of administrative and legal relations in the sphere of export security business entities.

Key words: legal relations, administrative and legal relations, administrative legal, export security, economic entity.

Вступ. За сучасних умов процес успішного функціонування й економічного розвитку суб'єктів господарської діяльності в Україні багато в чому залежить від забезпечення їх економічної безпеки, й експортної безпеки, зокрема. Особливості розвитку ринкової економіки в Україні та світі, нестабільність політичної та економічної ситуації, недосконалість законодавчої бази – усі ці обставини ускладнюють забезпечення експортної безпеки суб'єктів господарської діяльності. Суттєво на забезпечення експортної безпеки суб'єктів господарської діяльності впливають правові відносини. Як показав попередній аналіз, усі вони до певної міри упорядковані, організовані, значна частина з них регулюється нормами адміністративного права, головне призначення яких – бути регулятором публічних суспільних відносин. Регулюючи ті чи інші суспільні відносини у сфері забезпечення експортної безпеки суб'єктів господарської діяльності, вони надають їм правового характеру, укладають їх в публічну юридичну форму.

У регулюванні забезпечення експортної безпеки суб'єктів господарської діяльності виникають, змінюються, припиняються різні види правовідносин, визначальне місце серед яких належать адміністративно-правові, загальні питання яких були предметом досліджень таких авторів, як В. Б. Авер'янов, С. С. Алексєєв, А. П. Альохін, Л. Р. Біла, Д. Н. Бахрах, Ю. П. Битяк, В. М. Гарашук, Б. Н. Габричидзе, А. Н. Головистікова, С. Т. Гончарук, А. В. Дьомін, Ю. А. Дмитрієв, О. В. Дьяченко, Г. Г. Забарний, Р. А. Калюжний, А. А. Кармолицький, С. В. Ківалов, Л. В. Коваль, Ю. М. Козлов, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпаков,

В. М. Корельський, С. М. Кузнецов, Ю. М. Козлов, Є. В. Курінний, А. В. Малько, С. І. Мандрик, Н. І. Матузов, А. С. Піголкін, Г. М. Петров, В. Д. Перевалов, А. Х. Саїдов, О. Ф. Скакун, Ю. Н. Старілов, С. Г. Стеценко, Ю. О. Тихомиров, Е. О. Шевченко, А. Г. Чернявський, С. Д. Хазанов, Р. О. Халфіна, В. К. Шкарупа та ін. Проте проблеми адміністративно-правових відносин, які складаються у сфері регулювання експортної безпеки суб'єктів господарської діяльності в Україні, спеціально не вивчалися, в існуючих наукових працях вони досліджувались фрагментарно або в межах ширшої адміністративно-правової проблематики без комплексного підходу.

Постановка завдання. Мета статті – визначення поняття, сутності, з'ясування деяких загальних ознак адміністративно-правових відносин та визначення на цій основі особливостей адміністративно-правових відносин, які складаються у сфері регулювання експортної безпеки суб'єктів господарської діяльності в Україні.

Результати дослідження. Українські вчені Н. І. Матузова та А. В. Малько зазначають, що правові відносини – це одна з центральних проблем правової науки, теорії права, від того чи іншого її трактування залежить виконання багатьох інших юридичних проблем [1, с. 285]. Наведене в повній мірі стосується адміністративно-правових відносин у сфері забезпечення експортної безпеки суб'єктів господарської діяльності в Україні. Таким чином належне теоретичне опрацювання низки питань, пов'язаних із цими відносинами, їх відповідна практична реалізація безпосередньо спрямовано на забезпечення вдосконалення механізму адміністративно-правового регулювання відносин у сфері забезпечення експортної безпеки суб'єктів господарської діяльності в Україні, а їх також може бути покладено в основу підвищення ефективності діяльності державних органів влади всіх рівнів, які є суб'єктами зазначених правовідносин.

Адміністративні відносини у сфері регулювання експортної безпеки суб'єктів господарської діяльності в Україні – це різнопланове, багатогранне та складне явище і одна з найсуттєвіших категорій галузі адміністративного права. Слід погодитися з В. Б. Авер'яновим та іншими вченими, які запевняють, що саме в правовідносинах воно існує, діє, живе. У них найбільш рельєфно відображається специфіка адміністративно-правових методів та особливості механізму адміністративно-правового впливу на суспільні зв'язки. Місце й значення адміністративно-правових відносин у теорії адміністративного права зумовлено також тим, що будь-яке питання щодо цього своїм корінням сягає сутності предмета адміністративно-правової галузі [2; 3].

Правові відносини, які регулюються адміністративним правом, існують у різних сферах державного регулювання. На думку французького вченого Г. Бребана, «немає таких секторів громадського життя, які б випадали цілком зі сфери адміністративно-правового контролю, оскільки адміністративне право є правом живим, що глибоко вкоренилося в суспільстві, увійшло в побут та свідомість сучасної людини» [4, с. 22]. Отже, однією з провідних галузей правової системи України є саме адміністративне право, у якому відображаються матеріальні, ідеологічні, моральні та інші відносини, що існують у суспільстві, зокрема й у сфері регулювання експортної безпеки суб'єктів господарської діяльності в Україні.

Аналіз значної кількості наукових праць і монографій, у яких приділено увагу визначенню поняття та характеристик адміністративно-правових відносин (адміністративних правовідносин, адміністративних правовідношень, адміністративно-правових відношень, які, на нашу думку, є синонімами), дає змогу зробити висновок про існування двох підходів до формулювання дефініції цього поняття і до розуміння його сутності.

Перший підхід найпоширенішим у юридичній науці. Автори, які дотримуються цього підходу (В. М. Корельський, О. В. Малько, М. І. Матузов, В. Д. Перевалов, О. Ф. Скакун, О. Ф. Черданцев, О. М. Шульга та ін.), акцентують увагу на врегулюванні суспільних відносин правом. Як зазначає Е. О. Шевченко, схематично він має такий вигляд: суспільні відносини – правова норма – правовідносини [5]. Так, на думку російських учених (Б. Н. Габричидзе, А. Г. Чернявського, С. М. Кузнецова), адміністративні правовідносини є різновидом правовідносин, тобто суспільних відносин, урегульованих нормами права [6, с. 46].

Учений С. В. Тихомиров переконаний, що адміністративні відносини як такі врегульовано нормами адміністративного права, складаються вони у сфері державного

управління [7, с. 55]. Деякі його співвітчизники (Д. М. Бахрах, С. Д. Хазанов, А. В. Дьомін) запевняють, що адміністративними правовідносинами є врегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини, які складаються у сфері діяльності виконавчої влади [8, с. 46]. На думку Ю. Н. Старилова, під адміністративно-правовими відносинами слід розуміти врегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини, що складаються у сфері управління [9, с. 406]. З точки зору А. С. Піголкіна, А. Н. Головістикової, Ю. А. Дмитрієва, А. Х. Саїдова, правовідносини є врегульованими правом вольовими суспільними відносинами, учасників яких наділено суб'єктивними правами і юридичними обов'язкам [10, с. 126].

На думку інших авторів (А. П. Альохіна, А. А. Кармолицького, Ю. М. Козлова та ін.), адміністративні правовідносини є урегульовані адміністративно-правовою нормою управлінські суспільні відносини, в яких сторони виступають як носії взаємних обов'язків і прав, установлених і гарантованих адміністративно-правовою нормою [11, с. 51]. Український учений С. Г. Стеценко зазначає, що адміністративно-правовими відносинами є результат впливу адміністративно-правових норм на поведінку суб'єктів адміністративного права, унаслідок якого між ними виникають правові зв'язки [12, с. 80].

Із зазначеного вище видно, що переважна більшість адміністративістів під адміністративними правовідносинами розуміє суспільні відносини, врегульовані адміністративно-правовими нормами. Автори зазначеного підходу в основному зосереджуються на механізмі перетворення явища суспільного на правове, однак він не відображає сутності явища, бо характеризує лише зміну форми його існування. Погоджуючись із таким розумінням адміністративно-правових відносин, С. І. Мандрик уважає: головна їх особливість це те, що вони регулюються адміністративно-правовими нормами, які визначають межі належної, допустимої та рекомендованої поведінки учасників адміністративно-правових відносин, більшість яких має імперативний (наказовий) характер, а їх реалізація підкріплюється можливістю застосування примусової сили держави [13].

Прихильники іншого підходу щодо визначення поняття «адміністративні правовідносини» (С. С. Алексєєв, К. Г. Волинка, А. В. Дьомін, А. М. Колодій, В. В. Копейчиков, В. О. Котюк, В. І. Леушин, С. Л. Лисенков, В. Г. Стрекозов, В. М. Хропанюк та ін.) виділяють взаємодію або взаємозв'язок суб'єктів, схематично він має такий вигляд: суб'єкти (права) – правова норма – правовідносини.

Так, наприклад, А. В. Дьомін зазначає, що правовідношення – це юридичний взаємозв'язок суб'єктів права, який виникає на основі правових норм у разі настання передбачених законом юридичних фактів [14, с. 126]. У новому тлумачному словнику української мови зазначено: «відношення» – це стосунок, причетність до кого-, чого-небудь; зв'язок із кимсь, чимсь; взаємозв'язок між предметами, явищами, співвідношення, взаємозв'язок [15, с. 14].

З точки зору В. М. Корельського та В. Д. Перевалова, суспільні відносини – це зв'язки між людьми, що встановлюються в процесі їх спільної діяльності [16, с. 349]. Професор О. Ф. Скакун зазначає, що правовідносини складаються між людьми, колективами як суб'єктами права з приводу соціального блага або забезпечення яких-небудь інтересів [17, с. 346]. На думку Е. О. Шевченка, під адміністративними правовідносинами слід розуміти врегульовані правом взаємовідносини (взаємозв'язок) суб'єктів права, які виражаються в реалізації їх суб'єктивних прав і юридичних обов'язків або взаємовідносин (взаємозв'язки) суб'єктів права, які мають правову форму [5]. Академік В. Б. Авер'янов стверджував, що адміністративно-правові відносини – це врегульовані нормами адміністративного права суспільні відносини, в яких їх сторони (суб'єкти) взаємозв'язані й взаємодіють шляхом здійснення суб'єктивних прав і обов'язків, установлених і гарантованих відповідними адміністративно-правовими нормами [18, с. 178].

Аналіз вищезазначеного вказує, що правові відносини розкриваються з точки зору їх сутнісного змісту, який, як уважає Е. О. Шевченко, становить не форма (правова), а зміст (взаємозв'язок, взаємодія) [5]. Отже, автори даного підходу основну увагу зосереджують на самому характері явища, відображенні його природи, хоча саме явище фактично може мати як суспільну, так і правову форму свого існування. І тому є всі підстави вважати, що основою для

дослідження адміністративних правовідносин у сфері забезпечення експортної безпеки суб'єктів господарської діяльності має стати підхід, котрий відображує суттєву властивість явища, а також його сутнісну характеристику, адже в зазначеній сфері важко уявити собі безсуб'єктні відносини, тому що саме потреби суб'єктів господарської діяльності у задоволенні їхніх прав та законних інтересів, зокрема експортної безпеки, виступають тим чинником, який зумовлює виникнення, розвиток та припинення адміністративних правовідносин.

Крім вищезазначеного, дослідження теоретичних визначень адміністративно-правових відносин дають змогу зробити висновок про існування різних думок про сфери правового регулювання відносин. Зокрема, до таких сфер учені-адміністративісти зараховують:

- сферу управління (Ю. М. Старилів) [9, с. 406];
- сферу державного управління (Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, О. В. Дьяченко) [1, с. 40;];
- сферу діяльності органів виконавчої влади (Д. М. Бахрах, С. Д. Хазанов, А. В. Дьомін) [8, с. 46].

Прикладами вищезазначеного можуть бути такі визначення поняття «адміністративно-правові відносини». Так, представник російської адміністративно-правової школи Ю. М. Козлов запевняє, що адміністративні правовідносини – це врегульовані адміністративно-правовою нормою управлінські суспільні відносини, в яких сторони виступають як носії взаємних прав і обов'язків, установлених і гарантованих адміністративно-правовою нормою [19, с. 45].

З точки зору українських учених (В. К. Шкарупи, Р. А. Калюжного, Г. Г. Забарного), адміністративні правовідносини є результатом впливу адміністративно-правових норм на поведінку суб'єктів сфери державного управління, унаслідок якого між ними виникають сталі правові зв'язки державно-владного характеру [20, с. 24]. Таку точку зору підтримує Ф. Д. Фіночко, зазначаючи, що адміністративні правовідносини – це суспільні відносини у сфері управління, учасники яких виступають носіями прав і обов'язків, урегульованих нормами адміністративного права [18, с. 40].

На думку професора В. К. Колпакова, предмет адміністративного права є сукупністю управлінських відносин, що складаються у сфері державного управління. При цьому автор запевняє, що предметом адміністративного права є не всі управлінські відносини, а лише ті, що складаються внаслідок і з приводу виконання органами державного управління своїх виконавчо-розпорядчих функцій. Автор також зазначає, що особливості відносин становлять предмет адміністративного права:

- по-перше, вони виникають тільки в результаті державно-управлінської (владної) діяльності;
- по-друге, у них обов'язково бере участь виконавчо-розпорядчий орган;
- по-третє, вони завжди є наслідком свідомої, цілеспрямованої, вольової діяльності від імені держави.

Висновки. Отже, синтезуючи наукові погляди щодо визначення адміністративно-правових відносин та екстраполюючи їх на певну сферу, зокрема на сферу забезпечення експортної безпеки суб'єктів господарської діяльності, маємо нагоду сформулювати авторське визначення: під адміністративно-правовими відносинами у сфері експортної безпеки суб'єктів господарської діяльності слід розуміти суспільні відносини в цій галузі у вигляді стійких правових зв'язків між їх сторонами (суб'єктами), що виникають у процесі реалізації ними суб'єктивних прав та обов'язків на підставі приписів адміністративно-правових норм, якими вони встановлені та гарантовані.

Список використаних джерел:

1. Матузов Н. И. Теория государства и права : курс лекций ; [под ред. Н. И. Матузова, А. В. Малько]. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Юристъ, 2001. – 776 с.
2. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підруч. / [В. К. Колпаков, О. В. Кузьменко]. – К. : Юрінком Інтер, 2003 р. – 544 с.
3. Авер'янов В. Б. Академічні дослідження проблем державного управління та адміністративного права: результати і перспективи / В. Б. Авер'янов, О. Ф. Андрійко, В.

- І. Полухович // Юридичний журнал. – 2004. – № 5. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://justinian.com.ua/article.php?id=1191>. – Назва титулу з екрана.
4. Козлов Ю. М. Административные правоотношения / Козлов Ю. М. – М. : Юрид лит., 1976. – 184 с.
 5. Бребан Г. Французское административное право / Бребан Г. – М. : Статут, 1998. – 231 с.
 6. Габричидзе Б. Н., Административное право Российской Федерации : учебник / [Габричидзе Б. Н., Чернявский А. Г., Кузнецов С. М.]. – М. : Дело и Сервис, 2001. – 624 с.
 7. Тихомиров Ю. А. Административное право и процесс : полный курс. – 2-е изд., доп. и перераб. / Тихомиров Ю. А. – М. : Изд. Тихомирова М. Ю., 2005. – 697 с.
 8. Бахрах Д. Н. Административное право России : учебник для вузов / [Д. Н. Бахрах, С. Д. Хазанов, А. В. Демин] ; под ред. Д. Н. Бахраха. – М. : Норма – Инфра-М, 2002. – 623 с.
 9. Стариков Ю. Н. Курс общего административного права : в 3-х т. – Т. 1 : История. Наука. Предмет. Нормы. Субъекты. – М. : НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА/М), 2002. – 728 с.
 10. Теория государства и права : учебник / [А. С. Пиголкин, А. Н. Головистикова, Ю. А. Дмитриев, А. Х. Саидов] ; под ред. [А. С. Пиголкина]. – М. : Юрайт-Издат, 2005. – 613 с.
 11. Алексин А. П. Административное право Российской Федерации : учебник / [Алексин А. П., Кармолицкий А. А., Козлов Ю. М.] ; под ред. А. П. Алексина. – М. : Зерцало-М, 2003. – 608 с.
 12. Стеценко С. Г. Адміністративне право України : навч. посіб. / С. Г. Стеценко. – К. : Атіка, 2008. – 624 с.
 13. Мандрик С. І. Поняття та види адміністративно-правових відносин, які виникають під час діяльності вищих навчальних закладів МВС України / С. І. Мандрик : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/soc.../26.pdf. – Назва титулу з екрана.
 14. Демин А. В. Теория государства и права : курс лекцій / А. В. Демин. – М. : ИНФРА-М, 2004. – 184 с.
 15. Новый тлумачний словник української мови : в 3-х т. – Т. 1: А-К / укладачі : [В. Яременко, О. Сліпушко] – К. : Аконтіт, 2007. – 926 с.
 16. Теория государства и права [текст] : учеб. для юрид. вузов и ф-тов ; под ред. В. М. Корельского, В. Д. Перевалова. – 2-е изд., изм. и доп. – М. : НОРМА, 2002. – 616 с.
 17. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підруч. / Скакун О. Ф. ; пер. з рос. – Х. : Консум, 2008. – 656 с.
 18. Про проголошення протоколу про принципи і форми співробітництва служб, що здійснюють боротьбу із злочинністю у сфері економіки МВС Білорусь, Росії, України : офіц. Текст : наказ МВС України від 19 липня 1993 р. № 421.
 19. Козлов Ю. М. Административные правоотношения / Козлов Ю. М. – М. : Юрид лит., 1976. – 184 с.
 20. Забарний Г. Г. Адміністративне право України : навч. посібн. / [Г. Г. Забарний, Р. А. Каложний, В. К. Шкарупа]. – К. : Вид. Паливода А. В., 2003. – 212 с.

ЗЕЛЕНІНА С. М.,

аспірант

(Запорізький національний університет)

УДК 342.736

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЗВЕРНЕННЯ ГРОМАДЯН» ДО ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Розглянуто особливості визначення поняття «звернення громадян» до органів державної влади за допомогою аналізу законодавства України у зазначеній сфері та наукових досліджень. Для з'ясування сутності вказаного поняття та визначення

